

K PROBLEMATICE BEZPEČNOSTI

Motto: *Vratkost soudobého vývoje ve světě je v této dekádě sice velká, nicméně v únosných mezích z hlediska celosvětové bezpečnosti. V dalším může, ale také nemusí být všechno jinak, neboť četné faktory nestability mohou vyústit v dalekosáhlé ohrožení.*

* * *

V souvislosti s demokratizačními procesy a uvolněním dřívějších vynucených disciplinujících vazeb po ukončení konfrontace mezi Východem a Západem, po zrušení Varšavské smlouvy a rozpadu SSSR dochází v řadě především postkomunistických zemí ke konfliktům z důvodů jiného vnitřního uspořádání a nejednou i k násilnému střetu zájmů, většinou mezi nově vznikajícími státy, nebo při oživení starých nedořešených sporů, jako např. v bývalé Jugoslávii nebo na Kavkaze. To spolu s dalšími faktory nestability představuje nový strategický fenomén naší doby, jakéhosi společného nepřitele zejména demokratických a demokratizujících se zemí, který může různým způsobem ohrozit jejich národní bezpečnost, neboli zachování životních zájmů a hodnot, ale i mezinárodní, zvláště evropskou bezpečnost, tedy zachování pořádku, míru, lidských práv aj. Přitom se národní a mezinárodní bezpečnost dosti rychle prolínají. To spolu se zmenšující se možností jednotlivých, v první řadě slabších zemí zajistit vlastní bezpečnost, zvyšuje jejich úsilí zapojovat se do větších celků.

Zatímco za konfrontace se otázky národní bezpečnosti jednotlivých zemí týkaly jejich armád hlavně z hlediska možné nepřátelské agrese a byly v ostatních oblastech převážně záležitostmi ministerstva zahraničí a vnitra, je nyní již široká problematika bezpečnosti předmětem intenzivního vojenského zájmu, protože armádě postupně připadá stále více důležitých bezpečnostních úkolů, nezřídka i mezinárodních, které nutno vidět v rámci celkového politického trendu. A tak při formování doktrinárních koncepcí, kde donedávna zaujímal monopolní postavení vojenská obrana země, je již nutno brát v úvahu bezpečnostní fenomén, který se mění ve významný stratifikační faktor. Jeho aktuálnost bude alespoň v blízké budoucnosti pravděpodobně převažovat nad obranou země. Její větší důležitost je však nesporná, neboť má nezastupitelné místo při zachování co největší suverenity (svrchovanosti) země, která je nezbytná též pro její uplatnění jako plnoprávného subjektu na mezinárodním fóru a pro zajištění nejvyšší moci státu na jeho teritoriu.

Bezpečnostní politikou, zahrnující teorii i praxi, se zabývá stále větší počet zemí a mezinárodních organizací, přičemž z hlediska naší bezpečnosti nelze opomíjet ani poznatky a zkušenosti našich sousedů včetně Rakouska, srovnatelného svojí

rozlohou a počtem obyvatel s naší republikou, a SRN, kde byla v Bonnu dokonce zřízena Vojenská akademie pro bezpečnostní politiku. Všimněme si některých zahraničních poznatků.

① Zajišťování národní bezpečnosti vlastními silami je neoddiskutovatelným elementárním úkolem každé země. Zároveň je nezbytná i její spolupráce v oblasti bezpečnosti s jinými zeměmi, především v rámci mezinárodních organizací; ty sice bezpečnost členských zemí tak či onak upevňují nebo dokonce chrání, ale negarantují. Členství v těchto organizacích však poněkud omezuje suverenitu partnerských zemí a navíc o podstatných otázkách koneckonců rozhodují zúčastněné velmoci.

Zajištění národní bezpečnosti země cestou získání neutrality je po ukončení konfrontace již považováno za anachronismus a zároveň za nejnákladnější a málo účinné řešení. Začínají se o tom přesvědčovat dosavadní neutrální země, které vznikly dříve za jiné situace, a nyní hledají možnost začlenění se do příslušných mezinárodních organizací a do evropské integrace. Přitom:

◆ Uznání neutrality ostatními zeměmi, aby měla platnost, není vůbec samozřejmé, naopak těžko zdůvodnitelné a tím pro ostatní asi nepřijatelné. Mimo to se bezpečnost našeho kontinentu stává nedělitelnou a vyžaduje účast všech včetně finančních nákladů s tím spojených, které by za novou neutrální zemi musely hradit ostatní státy, nemluvě o jejím geografickém významu pro evropskou bezpečnost, neboť taková země by představovala jakési cizí těleso, které by v podstatě znesnadňovalo případná kolektivní bezpečnostní opatření.

◆ Náklady na moderní vojenskou techniku, zejména protiletadlovou, protiraketovou, na letecký i kosmický průzkum apod., nezbytnou dříve či později pro obranu a bezpečnost nové neutrální země by pro ni byly zcela neúnosné a sotva pro daňové poplatníky přijatelné. Rezignovat na ni ale taková země nemůže, protože by se její suverenita i obrana stala neprůkaznou, zatímco ostatní slabší země by ve značné míře využívaly aliančních, resp. kontinentálních protiraketových, průzkumných a dalších systémů. Kromě toho **nová neutrální země poněkud izolovaná nemůže v budoucnu již sama čelit některým, ač prozatím potenciálním faktorům nestability.**

② A NATO jako bezpečnostní systém? Ačkoli nová celková koncepce NATO je v době zpracování článku (listopad 1993) teprve připravována, lze dle dílčích informací počítat s určitým odklonem od výlučnosti kolektivní obrany členských zemí ve prospěch bezpečnostních úkolů, neboli zajišťování míru a stability v Evropě na základě zvyšování důvěry, předcházení krizím, jejich řešení pokud nastanou. Je pravděpodobné, že k aliančním bezpečnostním úkolům může za jistých podmínek patřit ochrana kontinentu proti vnějšímu zasahování. Nová úloha NATO v bezpečnosti Evropy však závisí na možnosti rozšíření aliance o další členy a na evropsko-americkém sice nekonfliktním, ale přece jen střetu zájmů v tzv. velké poli-

tice. Pokud se týče rozšíření aliance, existují v podstatě tři alternativy, které mají v NATO své zastánce:

- ▲ **Ponechat dosavadní složení.** Přijetí dalších zemí není pro alianci zapotřebí a přineslo by řadu problémů. Je vyžadováno aspirujícími zeměmi převážně z vnitřních důvodů. Při tom **nelze ani přehlédnout negativní stanovisko Ruska vůči rozšiřování NATO východním směrem.** Je však nezbytné rozvíjet ještě intenzivněji spolupráci s nečlenskými zeměmi, zejména bývalého východního bloku hlavně prostřednictvím Rady pro spolupráci mezi zeměmi aliance a východní Evropou. I za této situace však mohou postkomunistické země spoléhat na určitou ochranu v souladu se „západní“ bezpečnostní politikou.
- ▲ **Přijímat za plnoprávné členy jen ty země, které splňují náročná kritéria.** Takový postup by však mohl vést k vytváření bariér nebo dokonce k opětnému rozdělení kontinentu, což není v zájmu upevňování evropské stability. Pokud by se NATO otevřelo všem, včetně problematických zemí, ztratilo by angažováním se do okrajových sporů volnost jednání, a to je pro NATO nepřijatelné.
- ▲ **Přijímat země nesplňující náročná kritéria pouze do politické a nikoli vojenské části organizace NATO,** jak tomu je v případě Francie nebo bylo přechodně u Řecka a Turecka, ačkoli důvody k takovému kroku byly poněkud jiné. **Politické členství již může v některých případech přispět k upevnění bezpečnosti příslušných zemí.** S Ruskem se prozatím v alianci nepočítá, ale nemá být v žádném případě izolováno nebo diskriminováno. Předpokládá se s ním **partnerská spolupráce a konzultace v důležitých otázkách,** zejména pokud se jakkoli dotýkájí jeho zájmu.

Realizace uvedených tří variant NATO je však pod tlakem amerických a evropských, především spojených francouzsko-německých, ale zároveň i prosazujících se jednotlivých, zejména německých a též francouzských zájmů. Zjednodušeně řečeno, USA nejsou pro vytvoření výlučně evropského systému bezpečnosti, neboť by to dle nich mohlo destabilizovat NATO. **Nepovažují Evropu za natolik zralou, aby mohla vzít svůj osud do svých rukou.** To může připadat v úvahu až někdy v dalších dekádách příštího století. (Poznámka: Dle některých amerických prognóz počítají USA se svými vojsky v Evropě asi do r. 2020). **V podstatě jsou USA pro zachování dosavadního složení NATO a tím svého vlivu.** Evropské kontinentální velmoci nijak nepodporují příliš silné NATO, jsou pro oslabení pozice USA v Evropě a staví se za další růst evropského vlivu na kontinentu v rámci jiných organizací, přičemž se zároveň dle možností snaží uplatnit svoji představu o vývoji v Evropě, a to zejména Německo a Francie. **Dle německé představy mají o vývoji v Evropě rozhodovat nejsilnější země včetně Ruska a Ukrajiny.** Převažující ekonomické postavení SRN by však zřejmě vedlo k posílení německého vlivu v Evropě. NATO by mělo zdůraznit svoji politickou váhu, méně vojenskou sílu. Francouzská představa nijak výrazněji s USA nepočítá, ale americké solidarity se nezříká. Klade důraz na evropskou integraci, nejlépe ve formě konfederace. NATO by mělo vojenskou sílu snížit na nejnižší stupeň odstra-

šení. Kompromisní společná francouzsko-německá koncepce je uskutečňována v bezpečnostní politice v rámci Západoevropské unie (viz dále).

A tak přeměna NATO v systém bezpečnosti v Evropě je málo pravděpodobná, ale nevylučuje se v případě nějaké radikální změny v alianční politice. Velký zájmový prostor NATO (Severní Amerika, Atlantik až po obratník Raka, Evropa, Středomoří, přilehlé oblasti severní Afriky, Blízkého a Středního východu) spolu s dalšími okolnostmi může vést spíše k názoru, že aliance bude mimo jiné stále více plnit úlohu globálního pořádkového faktoru. Pro plnění bezpečnostních úkolů je pro potřebu Velitelství ozbrojených sil NATO v Evropě připravován od r. 1992 sbor rychlého reagování ARRC o 10 divizích, který má dosáhnout operační pohotovosti v r. 1995. Jádrem mají být 4 národní divize (americká, německá, britská a španělská) a 2 vícenárodní za účasti tří a více zemí, z toho jedna pro střední a jedna pro jižní Evropu; zbývající síly jsou prozatím většinou rámcové. Nová dosud blíže nespecifikovaná je americká iniciativa „Partnerství pro mír“, prezentovaná jako předstupeň přijetí do NATO (takovou možnost však vylučuje např. generální tajemník NATO), umožňující na základě dvoustranných smluv určitou účast na alianční politice.

③ Systém bezpečnosti v Evropě je prozatím nahrazován určitou kombinací konstituujících se Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě KBSE, jako subsystému OSN, dále Západoevropské unie (ZEU), Evropského společenství (ES), transformujícího se do Evropské unie (EU), a konečně aliance NATO. **Systém bezpečnosti může být založen na některé z uvedených organizací, nebo na nějaké nové evropské stabilizační a bezpečnostní dohodě, či na zmíněné evropské konfederaci.**

Za poměrně perspektivní je nadále považována ZEU, usilující o rozšíření své základny např. o středoevropské země visegrádské skupiny formou přidruženého členství. ZEU zřídila v Paříži Institut pro studium bezpečnosti, buduje vícenárodní (prozatím francouzsko-německo-belgický) sbor rychlého nasazení k operativnímu plnění bezpečnostních úkolů a konečně i družicovou průzkumnou síť; funkci jakéhosi štábu plní od r. 1992 vojenská plánovací skupina. Bez perspektivy není ani ES/EU opírající se o Chartu OSN, pokud by byla k dispozici potřebná vojenská síla, která v současné době zcela chybí. Nevylučuje se však ani integrace ZEU do ES/EU.

Pokud se týče KBSE, stává se spíše evropsko-americko-asijskou omezenou bezpečnostní formou zaměřenou převážně na upevňování vzájemné důvěry, která byla poněkud oslabena přijetím řady autoritativních východních zemí. Část úkolů KBSE, hlavně však kontrola zbrojení a odzbrojení, jejíž součástí je např. i smlouva Otevřené nebe, podepsaná v březnu 1992 v Helsinkách, přechází postupně na NATO. Jako systém bezpečnosti v Evropě se KBSE neukazuje již vhodným, tím méně jako celosvětový systém, obdobně jak tomu je dosud z různých důvodů, ale hlavně vzhledem k supervelmocenské pozici USA, u OSN nebo u nadnárodní Rady pro zahraniční vztahy (CFR) se sídlem ve Washingtonu, která usiluje o úlohu celosvětového koordinátora.

Zatímco pro řešení krizových a jiných bezpečnostních úkolů v Evropě by za určitých okolností mohly být použity síly rychlého nasazení od ZEU nebo rychlého

reagování od NATO, má nebo připravuje většina evropských zemí své vlastní vojenské bezpečnostní jednotky, použitelné případně i v zahraničí, třeba v rámci OSN; představují novou menší nebo malou součást ozbrojených sil, členěných na **polní operační síly** určené hlavně k obraně země, a **územní síly** k zajištění života na teritoriu v případě ohrožení. Ojedinelé může být vytvořena **společná bezpečnostní síla** několika zemí, jako je např. připravovaný lotyšsko-estonsko-litvský baltský bezpečnostní prapor.

Bez ohledu na existenci bezpečnostních sil se považuje za nezbytné, aby „evropský vojenský potenciál“, chápaný jako souhrn polních operačních sil, dosahoval alespoň potenciálu Ruska, Běloruska a Ukrajiny dohromady, a výrazně kvalitativně převyšoval potenciál arabských zemí; má být odstrašující v jaderné výzbroji, což bez spojenectví s USA není dobře možné. Na oplátku má evropský potenciál podporovat globální politiku USA. Dle některých amerických prognóz se nevylučuje vojenská agrese proti Evropě nebo v Evropě, nejdříve však kolem r. 2020.

④ Další rozvoj bezpečnostní politiky v Evropě závisí značně na zkvalitňování a rozšiřování kontaktů mezi zeměmi a příslušnými mezinárodními organizacemi se zaměřením na opatření kolektivní bezpečnosti, humanitární pomoci, zvyšování angažovanosti ve světě, předcházení krizovým situacím, prohlubování důvěry. K tomu přistupují otázky omezování zbrojení, použití mírových sil OSN, sledování faktorů nestability (viz dále), které se stávají též předmětem zájmu národní bezpečnosti jednotlivých zemí. Protože prognózy v bezpečnostní oblasti jsou velmi obtížné a poměrně iracionální, nabývají mimořádného významu potřebné informace. Jinak řečeno, význam zpravodajské činnosti se nadále zvyšuje, ale ve srovnání s dřívějším se značně mění její obsah. Např. americká CIA má kromě zúžené vojenské oblasti věnovat pozornost zejména boji proti terorismu, šíření ZHN, drogám. **I nadále platí zásada, že méně schopné řízení s dobrými informacemi je lepší než kvalifikovanější řízení s nedostatečnými, resp. špatnými informacemi**, že je nutno se dle možností vyvarovat jednokanálovosti informačního toku a získávat informace z více zdrojů, že informace představují skutečné mocenské agens.

Tolik k některým zahraničním poznatkům o bezpečnostní problematice, která je stále více ovlivňována různými rizikovými faktory, z nichž nebezpečné jsou zejména faktory nestability, ať lokální, regionální, kontinentální nebo globální, jejichž počet ani závažnost nejsou konstantní. Patří k nim především:

- Ekonomické rozdíly zvláště mezi Severem a Jihem, neúnosná zadluženost, hladomor, značný transfer pracovních sil.
- Ekologické vlivy a neschopnost je řešit, spojené s napětím, násilím, živelným pohybem obyvatelstva, devastací velkých ploch aj.
- Cílená i spontánní nelegální migrace ohrožující postupně sociální a politickou stabilitu hostitelských zemí. Rychlý růst celkového počtu obyvatel světa s různými těžišti populační exploze. Státní nebo rasový dlouhodobý program podpory nadměrné porodnosti za účelem ovládnutí celých oblastí světa.

- Nacionalismus i renacionalizace, přicházející v úvahu spíše ve vyspělejších zemích včetně integrující se západní Evropy, jiné odstředivé jevy, civilizační rozdíly.
- Mezinárodní, případně národní mafiánství.
- Státní a mezinárodní terorismus.
- Islámský fundamentalismus a další projevy náboženské nesnášenlivosti a fanatismu.
- Problematický a těžko předvídatelný vývoj v nástupnických zemích bývalého SSSR, zvláště v Rusku, ale i v SNS jako celku, nemluvě o ca 200 tamních nespolehlivých elektrárenských jaderných reaktorech atd.
- Flagrantní porušování lidských práv, demokratizačních procesů, smluv, nezbytného mezinárodního pořádku.
- Formování nových vojenských paktů a militantních spojení, jako může být vytváření celoarabského vojenského potenciálu; vznik mocenského vakua v některých částech světa, ale i ekonomických bloků s mocenskými či diskriminačními ambicemi.
- Šíření JZ a jiných ZHN, potřebného know-how, zvláště do zemí s autoritativními režimy, nekontrolovatelný rozmach jaderné energetiky, umožňující získávání štěpného materiálu, poskytnutí jaderné střelnice nejaderným zemím k potřebným zkouškám při vývoji JZ.
- Nepřiměřené dodávky moderní až nejmodernější výzbroje do některých rozvojových zemí, či jejich tamní licenční výroba, stimulující napětí.
- Absence státní moci v různých částech i rozvojového světa jako např. v Somálsku, ale též ve východní Evropě, ztráta kontroly nad hospodářskými strukturami, jako např. v Rusku, nebo nad drogami, nefunkční demokracie v řadě zemí, jiná vnitřní nestabilita.
- Rozvíjení ideologie nenávisti, nesnášenlivosti, expanze, rasizmu.
- Obrovská jaderná havárie či odpálení JZ ať vlivem selhání techniky nebo člověka, provozování poruchových jaderných reaktorů i v jiných zemích než SNS.
- Tajná spolupráce zpravodajských a bezpečnostních služeb některých zemí zaměřená na negativní působení a destabilizaci v různých zemích nebo částech světa.
- Izolování různých zemí od životně důležitých surovinových či vodních zdrojů nebo dominantní ovládnutí těchto zdrojů a některých produktů za účelem vydírání, případně finančního ruinování jiných zemí.
- Objevy ovlivňující převratným způsobem dědičnost, dlouhověkost, stárnutí, imunitu apod., dále prostředky k léčení dosud nevyléčitelných nebo nových nemocí, k manipulaci s lidmi, zvýšení IQ a konečně náhrady dosud nenahraditelných tělesných orgánů, pokud by se tyto objevy staly monopolem některé země nebo organizace.
- Nedokonalost mezinárodních bezpečnostních nebo kontrolních systémů, neúčast mnoha nebo některých důležitých zemí v nich.

- Růst počtu a síly regionálních mocností, jejichž význam se značně zvyšuje, může se ve svém souhrnu stát novým strategickým faktorem; zároveň se tak snižuje průhlednost v globální bezpečnosti.
- Uzurpování moci ve světě některými legálními mezinárodními organizacemi nebo ambiciózními členskými zeměmi.
- Imperiální snahy o ekonomické, finanční a vědeckotechnické ovládnutí jiných zemí.
- Blokování závažných informací, dezinformace, neinformovanost, informační monopol, distanční kontrola informačních a spojovacích systémů jiných zemí, např. pomocí družicových prostředků, manipulace s veřejným míněním. Ochromení počítačových sítí s celostátní i mezinárodní působností.
- Vynález nějaké převratné nebo dokonce absolutní zbraně či jiného prostředku s dalekosáhlým vojenským i jiným využitím.
- Cílená demoralizace, ale i degenerace různých částí světa za pomoci drog.
- Hospodářská krize u supervelmoci nebo v některé důležité oblasti či organizaci světa. Destrukce tržního systému. Vznik nové supervelmoci, např. Číny, Japonska, Indie.
- Jiné dosud neznámé rizikové faktory jako důsledek dalšího vývoje, kam patří zejména místní konflikty.

Některé z uvedených faktorů se mohou jevit jako nepřesvědčivé pro vznik nestability. Přesto je **nutno s nimi počítat, neboť většinou nepůsobí izolovaně.** Rovněž případná odlehlost působení by neměla vést k podceňování takových faktorů, protože **vzdálenosti ve světě se zejména vlivem technického pokroku velmi zmenšily** a navíc se vzhledem k různě integrovanému světu **zvýšilo nebezpečí řetězové reakce či vůbec dopadu i prostorově vzdálených faktorů.** Všimněme si pro ilustraci dvou tzv. nepřesvědčivých faktorů, mafiánství a terorismu, které jsou dosud, až na některé výjimky, vesměs policejní záležitostí, ačkoli začaly přesahovat policejní rámec a stávají se též záležitostmi vojensko-bezpečnostní (viz např. hlavní úkoly CIA).

Existuje 6 nejdůležitějších a největších mafií se stovkami až několika tisíci gangů: Cosa nostra, která je odnoží sicilské mafie, dále ruská (kontroluje asi třetinu hrubého domácího produktu), japonská, čínská, jihoamerická.

K národnímu a mezinárodnímu mafiánství, jehož nebývalý vzestup byl umožněn zejména pádem totalitních režimů spojeným s následným demokratizačním procesem, rychlým technickým a ekonomickým rozvojem, rozmachem bankovníctví, pojišťovnictvím, mezinárodní dopravou, dále velkými přesuny pracovních sil, růstem poptávky po zbraních, zvláště vzhledem ke značnému počtu lokálních konfliktů, po štěpných a jiných strategických materiálech. Mafiánství je rovněž stimulováno rozvojem obchodu s narkotiky (např. produkce opia ve světě dosáhla v r. 1992 ca 8271 t, čistého kokainu 1400 t atd.), bílým a růžovým (děti) masem též v souvislosti se zločinným prodejem transplantátů, bojem v turistice, paděláním peněz, kreditních karet, praním tzv. špinavých peněz apod.

Dochází k poměrně rychlému propojování mafie s vládními a ekonomickými strukturami v řadě zemí, ke spolupráci evropských, zvláště východoevropských

mafii s americkou Cosa nostra, na mezinárodní scéně zesilují svůj vliv i některé asijské mafie. Zatímco za konfrontace mezi Východem a Západem se celkový roční příjem mafii odhadoval na 114 mld. USD, dosahuje nyní přibližně 800 mld., tedy téměř celosvětových vojenských výdajů (v r. 1992 ca 830 mld.). Dle některých odborníků nelze vyloučit, že již v příští dekádě může mafiánství (též vzhledem ke své organizovanosti, operativnosti, brutalitě, utajení, obrovským nátlakovým a jiným donucovacím či korupčním možnostem) působit jako mocenský rizikový faktor, schopný usilovat o nestabilitu nejen v lokálním, ale i širším rozsahu, zvláště ve spojení s extremismem, terorismem apod.

Terorismus, ať vnitřní, státní nebo mezinárodní se stal vážným problémem, kterým se např. v r. 1983 zabývalo též OSN, a právem. Vždyť k etablování se terorismu ve světovém rámci dochází již koncem 70. let, kdy na pravičáckém kongresu v Brazílii a levičáckém ve Španělsku bylo zastoupeno zhruba 500 různých organizací a komand. Motivace terorizmu je již převážně politická.

Obvykle dosud teroristé používali komerční, zčásti upravené zbraně a prostředky, v poslední době jsou zastoupeny ve větší míře i vojenské typy. Nicméně rychlý vědeckotechnický rozvoj, změny ve světě a různé nové praktiky uplatňované podsvětím vedou k oprávněnému závěru, že již nelze vyloučit získání některých ZHN nebo jejich modifikací pro potřebu terorizmu. Patří sem např.:

- Jaderná výbušnina vyrobená třebas podomácku i jinak primitivním způsobem, na což již od poloviny 70. let upozorňují také některé renomované instituce, jako je americká Fordova nadace. Existují též jiné možnosti, neboť získání štěpného materiálu přestalo být neřešitelným problémem.
- Radiologické prostředky a zářiče, způsobující svým ionizujícím zářením vážné až smrtelné poškození zdraví zasaženým osobám.
- Některé nervové paralytické látky, jako je americká VX, volně dostupné v podobě patentů umožňujících jejich výrobu. Příslušné patenty se dokonce objevily ještě za konfrontace u nás, kam byly zaslány britskou patentovou knihovnou v Londýně obdobně jako jiným zemím, se kterými udržovala styk.
- Nebezpečné až smrtelné bakterie a jedy vpravené do potravinové nebo vodovodní sítě.

Zmíněné ZHN by nemusely být použity de facto, ale např. jen jako hrozba, vždy však k nebývalému vydírání nebo ke společenským destrukcím se značným destabilizačním účinkem, zvláště pokud by byly nástrojem extremismu nebo státního terorizmu, jehož možnosti by tím nemusely být vyčerpány, zejména pokud by např. několik dalších zemí mělo ve výzbroji raketojaderné ponorky, což podle některých informací není v budoucnu zcela vyloučeno.

Závěrem lze konstatovat, že problematika bezpečnosti, hlavně však národní bezpečnosti vyžaduje zvýšenou a soustavnou pozornost s důrazem na otázky ekonomické závislosti naší země na zahraničí a řadu dalších faktorů, jak byly naznačeny. Nejdůležitější jsou ovšem naše opatření k zajištění bezpečnosti, neboť nikdo jiný to za nás bona fide neudělá.